

IJTIMOIIY TADBIRKORLIK FAOLIYATIDA SOLIQ SHAFFOFLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Yerjanov Shohrux Kabil o'g'li
*O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi
magistratura bosqichi tinglovchisi*

Anotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatida soliq shaffoqligini ta'minlashning muhimligi, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari yoritilgan. Shuningdek, elektron soliq tizimining joriy etilishi, axborot texnologiyalari orqali monitoring tizimining kuchaytirilishi hamda normativ-huquqiy asoslarning takomillashtirilishi orqali shaffoqlik darajasini oshirish istiqbollari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tadbirkorlik, soliq shaffoqligi, elektron tizim, soliq nazorati, fiskal intizom, korrupsiyaga qarshi kurash

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy tadbirkorlik sohasining ahamiyati ortib bormoqda. Bu turdagi tadbirkorlik nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki ijtimoiy muammolarni hal etishda ham faol ishtirok etadi. Shu sababli, uning qonuniy va shaffof faoliyat yuritishi jamiyat barqarorligi va davlat bilan o'zaro ishonchli munosabatlarni mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, soliq tizimida shaffoqlikning ta'minlanishi tadbirkorlik subyektlarining soliqqa rioya qilish madaniyatini shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Ayni paytda ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatida soliq hisobotlarining kechiktirilishi, nazoratning sustligi, ayrim hollarda qonunbuzarliklarga yo'l qo'yilishi kuzatilmoqda. Bu esa umumiy tizimning ishonchlilikiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, soliq shaffoqligini oshirish ijtimoiy tadbirkorlar faoliyatini oqilona tartibga solish va ularga nisbatan soliqqa oid ishonchli muhitni yaratishda asosiy yo'nalishlardan biridir.

Ushbu maqolada aynan soliq shaffoqligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar, davlat soliq siyosatining ochiqqligini ta'minlash bo'yicha xalqaro tajribalar hamda bu borada O'zbekiston amaliyotidagi muhim jihatlar tahlil qilinadi. Maqsad – ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarining soliq majburiyatlarini aniq va oshkora bajara olishiga xizmat qiluvchi tizimli takliflar ishlab chiqishdir.

Ijtimoiy tadbirkorlik bugungi kunda iqtisodiy barqarorlikni saqlash va ijtimoiy muammolarni hal etishda muhim mexanizmga aylanib bormoqda. Biroq bu sohaning to'laqonli rivojlanishi, ayniqsa moliyaviy va fiskal mexanizmlar bilan uyg'unlashgan holda ishlashi uchun soliq tizimida shaffoqlik tamoyillarining kuchaytirilishi zarur. Soliq shaffoqligi nafaqat davlat organlari tomonidan yuritiladigan ochiq hisobotlar, balki

tadbirkorlik subyektlarining o'z majburiyatlarini qonuniy va aniq bajarishlari orqali ham ifodalanadi. Shu bois, so'nggi yillarda davlat tomonidan ushbu yo'nalishda muhim qadamlar tashlanmoqda.

Avvalo, soliq shaffofligini ta'minlashda elektron axborot tizimlari asosiy vositaga aylanmoqda. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan joriy etilgan "Soliq mobil ilovasi", "Soliq info" platformasi va "my.soliq.uz" elektron xizmatlari orqali ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari o'z soliq hisobotlarini onlayn tarzda taqdim etish, real vaqtda soliq qarzlarini tekshirish va soliqqa oid majburiyatlarini bajarish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bunday raqamlashtirish nafaqat hujjat aylanishini soddalashtiradi, balki subyekt faoliyatining ochiqligini ham ta'minlaydi.

Boshqa tomondan, soliq nazorati tizimida ham shaffoflikka erishish uchun muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2020-yildan boshlab "risks asosida tanlab soliq tekshiruvlarini amalga oshirish" tizimi joriy etildi. Bu tizimda yuqori xavfli deb baholangan subyektlar ustidan monitoring kuchaytiriladi, biroq past xavfli subyektlar uchun tekshiruvlar kamaytiriladi. Bunday yondashuv ijtimoiy tadbirkorlar uchun ortiqcha byurokratik to'siqlarni kamaytiradi va faoliyatni qonuniylashtirishga rag'batlantiradi.

Shuningdek, soliq sohasida korrupsiyaviy holatlarni bartaraf etish maqsadida zamonaviy audit va avtomatlashtirilgan tahlil dasturlari joriy etilmoqda. Misol uchun, to'g'ridan-to'g'ri kassalashgan fiskal qurilmalar yordamida barcha naqd savdolar soliq organlariga real vaqt rejimida aks ettiriladi. Bu tizim nafaqat yirik tadbirkorlar, balki kichik va o'rta miqyosdagi ijtimoiy yo'naltirilgan korxonalar faoliyatida ham joriy etilmoqda. Shu orqali soliq to'lovlarining aniqligi va byudjetga tushumlar hajmi oshmoqda.

Ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda soliq yengilliklari muhim o'rin tutadi. Biroq bu imtiyozlarning noto'g'ri qo'llanishi yoki undan foydalanayotgan subyektlarning nazoratsiz qolishi shaffoflikka tahdid tug'dirishi mumkin. Shu sababli, bunday subyektlarni aniqlash, ularning faoliyatini qat'iy mezonlar asosida baholash, imtiyoz berish jarayonini raqamlashtirish orqali shaffoflikka erishish mumkin. Masalan, Germaniya, Kanada yoki Janubiy Koreya tajribasida ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish va soliq yengilliklarini belgilash shaffof elektron platforma orqali amalga oshiriladi.

O'zbekistonda bu borada yangi yondashuvlar joriy qilinmoqda. Prezident qarorlariga muvofiq, 2023-yildan boshlab "ijtimoiy buyurtmalar" asosida davlat tomonidan moliyalashtiriladigan ijtimoiy loyihalarga imtiyozli soliqqa tortish mexanizmlari belgilandi. Bu esa fuqarolik jamiyati institutlari va ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi ishonchli munosabatni rivojlantiradi va byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlaydi. Bundan tashqari, soliq tizimida shaffoflikni oshirish uchun ijtimoiy tadbirkorlar o'rtasida soliq savodxonligini oshirish ham muhim ahamiyatga ega.

Shu maqsadda, Davlat soliq qo‘mitasi, Savdo-sanoat palatasi va oliy o‘quv yurtlari hamkorligida seminar-treninglar o‘tkazilmoqda. Bu orqali soliqqa oid qonunchilikdagi o‘zgarishlar, amaliy hisobot yuritish tartibi va imtiyozlardan foydalanish mexanizmlari tushuntirilmoqda.

Ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatida soliq shaffofligini ta‘minlash ko‘p qirrali yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda raqamli texnologiyalar, huquqiy islohotlar, soliq nazorati tizimining yangilanishi va tadbirkorlik madaniyatining oshirilishi muhim o‘rin tutadi. Ushbu yo‘nalishdagi islohotlarning izchil amalga oshirilishi ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarining qonuniy, samarali va ochiq faoliyat yuritishini ta‘minlaydi hamda davlat byudjetining barqaror daromad manbai sifatida mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi.

Ijtimoiy tadbirkorlik sohasining barqaror rivojlanishi uchun soliq shaffofligi tamoyillarini hayotga tatbiq etish muhim omil hisoblanadi. Soliq shaffofligi davlat va tadbirkorlar o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlab, qonuniy faoliyat yuritishni rag‘batlantiradi. O‘zbekistonda bu borada raqamlashtirish, elektron xizmatlar, soliq nazorati tizimini takomillashtirish hamda soliq savodxonligini oshirish kabi chora-tadbirlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, xalqaro tajribaga asoslanib, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini aniq mezonlar asosida aniqlash va ularni shaffof ro‘yxatga olish amaliyotini kuchaytirish lozim. Soliq shaffofligi faqat nazorat organlari emas, balki har bir tadbirkorning o‘z mas‘uliyatini anglab yetgan holda ochiq va halol faoliyat yuritishi orqali ta‘minlanadi. Bu esa nafaqat tadbirkorning o‘z barqarorligini, balki umuman jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. 2022 йил таҳрири.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 8 февралдаги ПҚ–112-сон қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 10 ноябрдаги 690-сон қарори.
4. Davlat soliq qo‘mitasi rasmiy sayti – www.soliq.uz
5. OECD (2021). Taxation and the Social Economy.
6. European Commission (2020). Social Enterprises and Taxation.
7. United Nations ESCAP (2022). Promoting Tax Transparency in Social Business.
8. Бизнес ва тadbirkorlik журна́ли, №3, 2023.
9. Islomov T. (2021). Ijtimoiy tadbirkorlik: nazariya va amaliyot. Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti.

10. Karimova D. (2022). Soliq yengilliklarining samaradorligi. “Moliyachi” ilmiy jurnali, №1.
11. GIZ Uzbekistan (2022). Social Entrepreneurship and Fiscal Policies.
12. Xitoy tajribasida ijtimoiy korxonalarga soliq rag‘batlari. “Iqtisodiyot va innovatsiyalar”, №2, 2023.

